

1

1: Duplo s prevelikim vhodom brglez (*Sitta europaea*) obzida z blatom in si tako zagotovi večjo varnost.
foto: Gregor Bernard

V krmilnici je kup sončničnih semen. Nenadoma se vanjo z glasnim oglašanjem zakadi plečat ptič s sivo modrim hrbtom in rjastimi boki. Pristane na sredini semen in jih prične razmetavati na vse strani, preden si jih nekaj stlači v kljun. Sinice in vrabci si v krmilnico ne upajo, dokler v njej gospodari ta brdavs, saj jih že ob najneznatnejšem znaku približevanja takoj spodi. S polnim kljunom brglez nato odleti na drevo, okrušen zid, kamnito škarpo ali leseno lopo ter išče špranje, v katere skriva svojo zimsko zalogo hrane. Ne bodite presenečeni, če ga boste pri tem videli plezati obrnjenega celo z glavo navzdol, saj je edini posebej med evropskimi pticami, ki to zmore.

Brglezi in plezalčki Slovenije

// Katarina Denac

Družina brglezov (Sittidae) v Evropi šteje štiri vrste: brglez (*Sitta europaea*), korziški (*S. whiteheadi*), turški (*S. krueperi*) in skalni brglez (*S. neumayer*), pri čemer je prva vrsta najbolj razširjena in najpogostejša. Vsem je skupno čokato telo brez izrazitega vratu, sivo modro obarvan hrbet in temna proga čez oči. Večino časa preživijo na drevju ali skalah, občasno pa hrano iščejo tudi na tleh. Drevesni plezalčki (Certhiidae) imajo dolg, tanek in zakrivljen kljun, s katerim pobirajo hrano iz razpok v lubju. Perje je kombinacija različnih odtenkov rjave barve, spola sta enako obarvana. Med prehranjevanjem se s kratkimi skoki v spirali poganjajo proti vrhu debla, pri čemer se opirajo na dolg, trd rep. Skalni plezalček (*Tichodroma muraria*) je z izjemo tankega in zakrivljenega kljuna po vedenju in obliki bližje brglezu kot obema drevesnima plezalčkoma. Z nobeno od teh vrst ni v ožjem sorodstvu, temveč kot edina vrsta tvori povsem svojo družino skalnih plezalčkov (Tichodromidae). Vsem vrstam iz teh treh družin je skupen izrazito plezalni način življenja, ki se odraža tudi v njihovi telesni obliki.

Brglez (*Sitta europaea*)

Je edina vrsta iz družine brglezov, ki živi tudi v Sloveniji. Podvrsta *caesia*, ki se pojavlja v kontinentalni Evropi in Veliki Britaniji, se od ostalih treh vrst brglezov loči po rjasto rjavih prsih, bokih in podrepnemu perju. Samci, pri katerih je ta barva še posebej izrazita, v času svatovanja privzdigujejo peruti in se na ta način razkazujejo. Brglezov življenjski prostor so mešani in listnati gozdovi (zlasti nižinski), parki in visokodebelni sadovnjaki. Je sekundarni duplar, ki se vseli tudi v dupla s prevelikimi vhodi – te preprosto obzida z blatom in si jih tako ukroji po svoji meri. Zanj je značilna velika zvestoba teritoriju, ki ga zaradi skritih zalog hrane brani tudi pozimi. Velja za precej nedružabnega ptiča, saj se celo mladiči v gnezdu ne stiskajo, temveč si grozijo, če se kakšen preveč približa drugemu. Hrani se z drobnimi pajkovci, žuželkami in njihovimi ličinkami, za katerimi stika po razpokah in špranjah, pa tudi s semeni in oreščki, ki v prehrani prevladujejo zlasti pozimi. Ker semen ne zmore držati v krempljih in jih oluščiti tako kot na primer sinice, jih zatika v naravne »primežek«, kjer jih razbije z ravnim in močnim kljunom. V nasprotju z drugimi odličnimi plezalci (žolne, drevesni plezalčki) se med plezanjem ne opira na svoj kratki rep, temveč se zanaša predvsem na kratke noge z močnimi prsti in dolgimi kremplji, ki mu omogočajo plezanje v vse smeri. Njegova pesem je sosledje enostavnih, vendar zelo glasnih žvižgov, ki že ob prvih toplejših zgodnje pomladanskih dneh odmevajo v gozdovih in parkih.

Čas opazovanja v Sloveniji: opazujemo ga lahko vse leto, jeseni in pozimi pa se najbolj približa človeškim bivališčem, saj rad obiskuje krmilnice. Je pogosta ptica pri nas.

Skalni brglez (*Sitta neumayer*)

Od brgleza ga ločimo po belih prsih, nežno rjavih (ne rjastih) bokih in podrepnemu perju ter barvi hrbta, ki se

nagiba bolj v prid nežno sive kot modre. Ima tudi močnejši in daljši kljun ter temne noge (pri brglezu so umazano oranžne). Je toploljubna vrsta, razširjena na Balkanu, v Turčiji in na Bližnjem vzhodu. Naseljuje osonečene apnenčaste skalne stene in skalna pobočja, poraščena z redkim grmovjem. Podobno kot pri brglezu so tudi pari skalnega brgleza zelo zvesti svojim teritorijem in lahko isto gnezdo uporabljajo več let zapored. Dograjujejo ga spomladi in jeseni, pozimi pa v njem pari skupaj prenočujejo. Gnezdo je grajeno iz blata, živalskih iztrebkov, izbljuvkov ujed, različnih jagod, ostankov žuželčjega plena, perja, dlak in drevesne smole. Ima tunelu podoben, do deset centimetrov dolg vhod, ki štrli iz skale. Za izdelavo vseh špranj okoli gnezda lahko par porabi tudi do 40 kilogramov blata, rekordno težko gnezdo pa je bilo najdeno v Iranu in je tehtalo 22 kilogramov. Glavnino prehrane v času gnezditve predstavljajo žuželke, jeseni in pozimi pa jih zamenjajo semena ter polži. Plen iščejo v skalnih razpokah, občasno pa tudi na drevju.

Čas opazovanja v Sloveniji: Pri nas zanesljivih podatkov o pojavljanju nimamo, vendar gnezdi na Hrvaškem v mediteranskem svetu, tako da so morebitna prihodnja opazovanja najverjetnejša v slovenskem Primorju.

Kratkoprsti in dolgoprsti plezalček (*Certhia brachydactyla* in *C. familiaris*)

V nasprotju z brglezom sta oba drevesna plezalčka bolj neopazna, tako zaradi dokaj varovalne obarvanosti kot tudi vedenja. Brez poznavanja petja in oglašanja je kratkoprstega in dolgoprstega plezalčka težko razločevati, saj sta podobnega perja in enake velikosti (12,5–13,5 cm). Kratkoprsti plezalček ima (1) daljši kljun, (2) krajši kremplj na zadnjem prstu, (3) bolj rjave boke, (4) manj izrazito belo nadočesno progo in (5) malenkost drugačen vzorec na letalnih peresih (kremno rjava proga na letalnih peresih je enakomerno stopničasta, pri dolgoprstem plezalčku pa ima pravokotno črno zajedo), kar pa so različne, ki na daleč skorajda niso vidne. Do določene mere se v Sloveniji ločita tudi glede življenjskega prostora, saj je kratkoprsti plezalček bolj pogost v nižinskih listnatih gozdovih, parkih in sadovnjakih, dolgoprsti pa v višje ležečih mešanih in iglastih gozdovih, vendar je območje sobivanja obeh vrst precejšnje. Nad višino okoli 1000 metrov je kratkoprsti plezalček redek, nad okoli 1400 metrov nadmorske višine pa se pojavlja le še dolgoprsti plezalček. Kratkoprsti plezalček dosega najvišje gostote v hrastovih gozdovih, med iglavci pa ima najraje bore, zlasti rdeči bor. Dolgoprstemu plezalčku ustrezajo hrasti, vrbe, breze in bresti, med iglavci pa smreka in jelka. Oba imata zanimiv način prehranjevanja na deblih: preiskovanje lubja pričenata vedno na dnu drevesa in ga v spirali nadaljujeta do vrha, nato pa odletita na dno naslednjega drevesa. Nerada letita čez odprte površine, večje od 50 metrov. Kratkoprsti plezalček se včasih hrani tudi na zidovih. Glavnino hrane obeh vrst predstavljajo pajkovci in žuželke ter njihove ličinke in bube. Dolgoprsti plezalček pozimi je tudi semena borov in smreke, kratkoprsti pa semena grašic in hrušk. Obe vrsti gnezdita v špranjah za odstopljenim

2

2: Kremno rjava progna na letalnih peresih dolgoprstega plezalčka (*Certhia familiaris*) ima pravokotno črno zajedo, kar je eden izmed znakov, po katerih ga ločimo od kratkoprstega plezalčka.
foto: Ivan Esenko

3: Kratkoprsti plezalček (*Certhia brachydactyla*) je pri nas najpogostejši v nižinskih hrastovih gozdovih. S tankim in dolgim kljunom išče hrano v razbrzdanem lubju, pri čemer se spiralno vzpenja od dna do vrha drevesa ter ga tako v celoti preišče.
foto: Tomi Trilar

3

lubjem, v globokih razpokah v deblu, luknjah v zidovih, lahko celo v skladovnicah drv ali v prepletu bršljanja; kratkoprsti plezalčki tudi v duplih detlov. Gnezditvena špranja je pogosto tako tesna, da se valeča ptica v njej ne more niti obrniti. Gnezdo je obloženo s perjem, dlakami, pajčevinami, lišaji in mehкими rastlinskimi osemenji, samica pa ga dograjuje tudi po pričetku valjenja. Zaradi svojih gnezditvenih navad sta oba plezalčka pogostejša v zrelih gozdovih z večjim deležem odmrlega in odmirajočega drevja. Prenočujeta v luknjah in razpokah, ki si jih s kljunom in kremplji v mehак les lahko izdolbeta celo sama. Te luknje so velike le toliko, da se vanje stlači en osebek. V zelo mrzlih nočeh prenočujeta v skupinah po nekaj osebkov (kratkoprsti plezalček celo v skupinah po 20 osebkov), ki se stiskajo drug k drugemu, največkrat z glavami skupaj in repi navzven, tako da njihova telesa tvorijo obliko zvezde. Kratkoprsti plezalčki pogosto skupinsko prenočujejo na zidovih pod napušči.

Čas opazovanja v Sloveniji: V Sloveniji ju lahko v gozdu opazujemo vse leto, najlažje pa ju zaznamo in določimo v gnezditvenem obdobju, ko s petjem označujejo svoj teritorij. Redko se lahko zgodi, da nas tudi s pesmijo povlečeta za nos – znani so namreč primeri, ko je dolgoprsti plezalček posnemal petje kratkoprstega in obratno. Pozimi se rada pridružita mešanim jatam sinic, dolgorepk in kraljičkov.

Skalni plezalček (*Tichodroma muraria*)

Je precej večji od obeh drevesnih plezalčkov (15,5–17 cm). Čudovit vzorec njegovega perja tvorijo zgolj štiri barve: pepelnato siva na hrbtu, glavi in trebuhu, bela v obliki pik na koncu primarnih letalnih peres ter črna in rdeča, ki se dopolnjujeta na zaokroženih perutih. Samec ima v svatovskem perju črno grlo, ki ga loči od samice. Njegov let je podoben metuljevemu, med prehranjevanjem in počitkom pa stalno razpira in zapira peruti, kar služi sporazumevanju z drugimi osebki. Njegov življenjski prostor

so razčlenjene skalne stene s špranjami, luknjami, spodmoli, previsi in policami, prekinjene z melišči in soteskami, zlasti na apnenčasti podlagi. Rad se zadržuje na predelih, kjer po skalah teče voda. Omejujoč dejavnik zanj je število gnezditvenih niš v skalah, tako da so gnezda po navadi po nekaj kilometrov narazen. Teritoriji so lahko razporejeni horizontalno (npr. vzdolž sotesk) ali pa vertikalno, tako da v zelo visokih stenah en par gnezdi nižje, drugi pa višje v steni. Samica zgradi gnezdo v kamniti špranji ali v kupu skal, pri čemer raje izbere vlažne skale z nekaj vegetacije kot povsem gole skale. Gnezdo ima praviloma dve odprtini – ena služi kot vhod, druga kot izhod ali pa si ju razdelita samec in samica. Vhod v gnezdo je dolg do 60 centimetrov, sama gnezditna kamrica pa je pod njegovim nivojem. Vsakič, ko starša prineseta hrano, se mladiči pomaknejo v smeri urinega kazalca, tako da ob vsakem hranjenju pride na vrsto drug mladič. Prehranjujejo se z drobnimi žuželkami in pajki, ki jih nabirajo v skalnih razpokah ali na zaplatah rastlinja. Večje gosnice in trši plen usmrtijo tako, da z njim večkrat udarijo ob kamen. Jeseni med septembrom in oktobrom so precej agresivni, saj vzpostavljajo individualne zimske teritorije. Takrat pogosto pojejo tudi samice.

Čas opazovanja v Sloveniji: V času gnezditve ga lahko opazujemo v Julijskih in Kamniško-Savinjskih Alpah ter Karavankah od dolin do visokogorja, kot pa kažejo podatki NOAGS, so ta opazovanja redka. Med pozno jesenjo in zgodnjo pomladjo se zadržujejo zlasti v skalah Kraškega roba in v okolici Nove Gorice. Zimska srečanja z njim so v notranjosti Slovenije redkejša in raztresena po različnih kamnolomih (npr. na Pohorju in Kozjanskem) in večjih mestih (Maribor, Celje, Ptuj). ●

Vir:

CRAMP, S. & PERRINS, C. M. (1993): Birds of Europe, the Middle East and North Africa. The birds of the Western Palearctic. Vol. VII – Flycatchers to Shrikes. Oxford University Press, Oxford.

4: Brglez lahko pleza v vse smeri, tudi z glavo navzdol, česar ne zmore nobena druga evropska ptica.
foto: Gregor Bernard

5: Skalni brglez (*Sitta neumayer*) prebiva v skalovju, kjer si gradi kupolasta gnezda iz blata z okoli 10 cm dolgim vhodnim predorom, po špranjah pa stika za žuželkami in polži. V Sloveniji še ni bil opazovan, nam najbližja gnezdišča so v Hrvaškem primorju.
foto: Piet Munsterman (Saxifraga)

6: Z zaokroženimi perutmi, ki stalno utripajo, in pisanim prepletom čudovitih barv skalni plezalček (*Tichodroma muraria*) spominja na velikega metulja.
foto: Milan Cerar